

Tautvydas BAJARKEVIČIUS

PERSONALIJOS IR NACIONALINIAI PASAKOJIMAI

SKULPTORIUS PETRAS ALEKSANDRAVIČIUS

2019 m. rugsėjo 27 d. Marijampolės kultūros centre įvyko konferencija „Sūduviečiai menininkai tarptautinėje erdvėje“, skirta Pasaulio lietuvių metams. „Krantų“ skaitytojams pateikiame šioje konferencijoje pagal menotyrininko Tautvydo BAJARKEVIČIAUS skaitytą pranešimą parengtą publikaciją, supažindinančią su skulptoriaus Petro ALEKSANDRAVIČIAUS biografija. Konferencijos kontekste išryškėjo pagrindinis pranešimo akcentas, kurį reikėtų apibūdinti kaip menininko kilmės ir jo kūrybinės biografijos reikšmės to regiono kultūrai, iš kurios jis yra kilęs, problemos kėlimas, siejant šią problemą su nacionalinių pasakojimų samprata. Pastaroji ikoniškai atsiskleidžia skulptoriaus kūryboje, kartu bylodama apie modernių laikų lokalsios ir nacionalinės tapatybės santykį, šio santykio tarptautinę dimensiją, o kartu ir nevienodai vertinamą istorinę praeitį. Marijampolės kultūros centro galerijos langai atsiveria į Rygiškių Jono gimnazijos kiemą, kuriame miesto aikštės pusėn žvelgia 1992 m. Petro Aleksandravičiaus sukurtas paminklas tautos patriarchui, kalbininkui Jonui Jablonskiui. Skulptorius, kaip ir gausus būrys žymių, Lietuvai ir Sūduvos kraštui reikšmingu amžininku, šioje gimnazijoje mokėsi tarpukario Lietuvoje.

PERSONALITIES AND NATIONAL CULTURAL NARRATIVES.
SCULPTOR PETRAS ALEKSANDRAVIČIUS

27th September 2019, conference Sudovian Artists Internationally took place at the gallery of Marijampolė Culture Centre marking World Lithuanians' Year. Through the windows of the gallery one may observe a yard of Rygiškių Jonas gymnasium, where the memorial to Jonas Jablonskis – national patriarch, father of modern Lithuanian grammar – is situated. Author of the memorial, sculptor Petras ALEKSANDRAVIČIUS had been taking classes in the gymnasium along with the affluent pleiad of his contemporaries during the times of first Lithuanian independence. On a ground of a talk, given by author at the conference, Krantai presents a publication by an art critic Tautvydas BAJARKEVIČIUS. Relation between geographical origin of the artist and significance of his artistic biography to his native land, regionally and nationally, has unfolded as a problematic field of insight with an emphasized focus on the notion of national cultural narratives. The latter iconically reveals itself in Petras Aleksandravičius oeuvre, proclaiming the ties between local and national identity in modern times, international dimension of these relations, along with contradictory values of historical past.

Skulptorius, dailininkas Petras Aleksandravičius gimė 1906 metų spalio 21 dieną Sūduvos krašte. Tiesa, tyrinėtojų dėka čia įsivėlusį netikėtą, smalsumą žadinanti intriga. Štai Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje, Aleksandro Indriulaičio parengtame straipsnyje apie menininko biografiją, rašoma, jog Petras Aleksandravičius gimė Vartų kaime Marijampolės apskrityje¹. Atrodo, kad dailėtyrininkas akademikas Jonas Umbrasas, remdamasis ir dabar galiojančiu administraciniu skirstymu, skulptoriui skirtoje monografijoje, išleistoje 1985 metais, patikslina, jog tikroji Petro Aleksandravičiaus gimtinė iš tiesų yra Vartų kaimas, tačiau ne Marijampolės apskrityje, o Krosnos apylinkėje Lazdijų rajone². Mūsų krašte iš tiesų yra ne viena gyvenvietė, pavadinta Vartų vardu. Dar vieną žemėlapyje aptiktume Prienų rajone, savo ruožtu priklausančiame Kauno apskrityje. Kad ir kaip ten būtų, Petro Aleksandravičiaus kilmė, jo asmenybės formavimosi laikotarpis yra tiesiogiai susijęs su Marijampolės miestu, – mat būsimasis menininkas mokėsi Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijoje ir ją sėkmingai baigė pačioje Lietuvos valstybingumo aušroje. Nenuginčijama gimnazijos istorinė svarba mūsų kraštui. Tai, kad tyrinėtojai nevienodai įvardija Petro Aleksandravičiaus gimimo vietą, galėtume laikyti antraeiliu klausimu. Jei ne dvi aplinkybės. Pirmoji kalba apie menininko vaikystę, jo valstietišką kilmę ir jautrumą gimtajai žemei niekada nepaliovusią atspindėti pasaulėjautą. Antroji byloja apie Sūduvos krašto istorinę savimone – Lazdijų rajonas administraciniu požiūriu priskirtinas Alytaus apskrityje, o Alytus, kartu su Varėna, mums asocijuojasi, visų pirma, su šiuolaikinės Dūkijos širdimi, tačiau niekam turbūt nekils abejonių, jog tiek geografiškai, tiek istoriškai Lazdijai yra Sūduvos krašto dalis, Užnemunės valdos.

Besimokydamas Rygiškių Jono gimnazijoje, Petras Aleksandravičius dar mokyklos suolo užmezgė pažintį su amžininkais iš Sūduvos krašto – nemaža dalis jų pabaigę gimnaziją įsiliejo į atgimstančios valstybės visuomeninį gyvenimą, tapo žymiais ir pripažintais žmonėmis. Nuo mažumės į mokslus veržęsis jaunuolis gimnazijos aplinkoje negalėjo nepajusti šiam laikotarpiui būdingų tautinės savasties paieškų, jos įkvėpto puoselėjimo, modernėjimo slinkčių: pradėdant ypatingu dėmesiu kalbai ir raštingumui, baigiant išsimokslinimo vertės supratimu ir modernios valstybės kūrimosi pamatų suvokimu. Anksti atsiskleidė ir Petro Aleksandravičiaus meniniai gabumai. Būtent Marijampolėje jis pasuko šių talentų

lavinimo keliu, lydėjusiu jį visą gyvenimą. Menotyrininkas Jonas Umbrasas, kurio monografija, skirta Petro Aleksandravičiaus kūrybai, čia remsiuosi kaip neįkainojamam šaltiniui, kalbėdamas apie Petro Aleksandravičiaus pažintį su dailininku marijampoliečiu Apolinaru Šimkūnu, pastebi: „P. Aleksandravičius mokosi 6-ojoje gimnazijos klasėje, laisvalaikiu pedagogo talentą turėjusio Šimkūno studijoje piešia ornamentus, studijuoja kūno anatomiją, lipdo kopijuodamas mokytojo sukurtos Vytenio statulos gipsinę galvą“³.

Ankstyvojoje Petro Aleksandravičiaus kūryboje ypatingai juntamos pastangos perteikti lietuvišką pasaulėjautą modernumo dvasios įkvėpusia, tačiau nuo tradicijų neatitolstančia plastine kalba. Kauno meno mokykloje nuo 1927 metų studijavęs jaunas skulptorius įgauna piešimo, akvarelės, dekoratyviosios, reljefinės ir monumentaliosios skulptūros pagrindų, už kuriuos jaučiasi dėkingas saviesiems mokytojams, tarpukario Lietuvos dailės autoritetams Juozui Zikarui, Kajetonui Sklėriui ir Juozui Mikėnui. Perimdamas iš jų liaudies meno tradicijai atitariantį paprastumą ir tautiniam charakteriui būdingą lyrizmą, pagarbą paprastam žmogui ir jo kasdienybei, Petras Aleksandravičius savo piešiniuose, akvarelėse, dekoratyvinėje plastikoje, reljefuose perteikia jautrumą aplinkai, kraštovaizdžiui, kuria darbo, šeimos ir bendruomenės tarpusavio santykius atspindinčias mizanscenas. Jo pasitelkti vaizdiniai byloja atpažįstamais tautosakos įvaizdžiais, santūriomis nuorodomis į kasdieniškas detales, pastabesniams dailės žinovui atpažįstamas ir ikonografiškų įvaizdžių šviesoje. Tokioje, anot Jono Umbraso, „archaizuojančioje stilizacijoje“ galima įžvelgti ne tik lietuvių liaudies plastikos motyvus, bet ir universalių dailės istorijos tradicijų tąsą. 1981 metais Irenos Kostkevičiūtės užrašytame pokalbyje su skulptoriumi Petru Aleksandravičiumi menininkas sakosi vengęs šiuo kūrybos laikotarpiu jo kūrybinėje aplinkoje pasitaikiusio naivumo ir elementaraus liaudies motyvų citavimo. Kita vertus, anot skulptoriaus, galiausiai šiuo požiūriu imta ir visuotinai pastebėti brandesnių tendencijų: „<...> ilgainiui liaudies meno įtaka darėsi gilesnė, atsirado bendros dvasios, nacionalinio charakterio ieškojimų“⁴.

Kai kalbame apie Petrą Aleksandravičių kaip apie iš Sūduvos kilusį lietuvių menininką, bandydami įvertinti jo kūrybos reikšmę XX amžiaus Lietuvos meno kontekste, kartu turime omenyje ir su menininkų biografijomis sietinus nacionalinius pasakojimus – lokaliame, nacionaliniame, taip pat ir tarptautiniame kontekste. Esama keleto svarbių aplinkybių, į kurias šiuo požiūriu atkreiptinas dėmesys. Pirmiausia, didžiosios dalies išeivijoje gyvenusių, vienaip ar kitaip pas mus bei svečiuose kraštuose pripažintų menininkų kūrybą esame linkę vertinti pagal tai, kuo šis tarptautinis pripažinimas yra svarbus mums patiems. Kitaip tariant, gretiname jų santykį su Lietuva, jų modernų tautinį ar daugiatautį meninį tapatumą su pas mus besiplėtojusia kultūros ir meno tradicija, įvertiname menininkų kūrybą veikiančio tarptautinio konteksto reikšmę mūsų kultūrinei pasaulėvokai. Antra natūraliai plaukia iš pirmo: itin svarbu apsibrėžti, kaip patys tą kultūrinę tradiciją suvokiame, formuojame, įtvirtiname, pristatome vieni kitiems ir pasauliui. Pravartu paminėti, kad Petro Aleksandravičiaus mokytojai Kauno meno mokykloje buvo įgavę tais laikais ypatingai vertintą išsilavinimą svetur. Juozas Zikaras ir Kajeto-

Petras ALEKSANDRAVIČIUS. Žvejai. XX amžiaus ketvirtasis dešimtmetis. Tonuotas gipsas. 16 × 20 cm. Lietuvos nacionalinis dailės muziejus. Fotografavo Antanas LUKŠĖNAS

nas Sklėrius studijavo Peterburge – pirmasis baigė Peterburgo dailės akademiją, antrasis mokėsi Peterburgo Aleksandro Štiglico dailės mokykloje. Juozas Mikėnas, savo ruožtu, skulptūros amato mokėsi žymaus prancūzų skulptoriaus Charles'io Despiau studijoje. Pastarasis, anot Juozo Mikėno kūrybą apžvelgiančios monografijos autoriaus Stasio Budrio, buvo „ryškus prancūzų dailės nacionalinių ir realistinių tradicijų tęsėjas, subtilus pasaulinio masto portretistas“⁵. Nenuostabu, kad ir pačiam Petriui Aleksandravičiui šio menininko kūryba padarė didelę įtaką. Vėliau skulptorius subrandins savąją portretinių skulptūrų manierą, tapsiančią pagrindine jo kūrybos ašimi.

Tarpukario Kauno kultūrinė atmosfera atsiskleidžia Petro Aleksandravičiaus prisiminimuose, menančiuose studijas universitete, – mat „Kauno meno mokykla nebuvo vienišas būsimosios skulptoriaus Alma Mater“⁶. Petras Aleksandravičius, vakarais atsidėjęs užsiėmimams Meno mokykloje, pirmoje dienos pusėje lankė Vinco Mykolaičio-Putino, ankstyvoje jaunystėje taip pat besimokiusio Rygiškių Jono gimnazijoje, paskaitas apie Maironio, Vinco Krėvės, Adomo Mickevičiaus kūrybą, klausėsi kurso apie literatūros kryptis ir metodus, žavėjosi Balio Sruogos literatūros istorijos kursu (nuo antikos iki Miguelio de Cervanteso), kuriame rašytojas vedavo originalias paraleles tarp dailės ir poezijos, atskleidavo ryšį tarp meno formų ir Graikijos gyvenimo⁷. Jau vien šie Petro Aleksandravičiaus prisiminimai mums leidžia numanyti apie aktyvų kultūrinį gyvenimą, siejusį tarpusavio atgarsių, aktualių įžvalgų bei komentarų kupiną tarpukario Lietuvos sostinės kultūrinį ir akademinį pasaulį. Įkvėpimo netrūko ne tik kruopščioms amato studijoms, bet ir kultūrinio akiračio plėtimui: Petras Aleksandravičius išmoko laisvai skaityti prancūzų kalbą, perskaitė monografijas apie prancūzų skulptorius Auguste'ą Rodiną, Antoine'ą Bourdelle'į bei jau minėtąjį Charles'į Despiau, skaitė Meno mokyklos bibliotekos prenumeruojamus žurnalus „Art et Decoration“, „L'art et les Artistes“, o meno istorikui Ignui Šlapeliui rekomendavus, turėjo progos susipažinti su kai kuriais prancūzų autorių meno istorijos, estetikos ir meno psichologijos veikalais⁸.

Petras ALEKSANDRAVIČIUS. Rašytojo Antano Vienuolio-Žukausko portretas. 1948. Varis, galvanoplastika. 38 × 29 × 22 cm. Lietuvos nacionalinis dailės muziejus. Fotografavo Antanas LUKŠĖNAS

Galiausiai atkreiptinas dėmesys ir į trečiajame bei ketvirtajame dešimtmetyje besiformavusią lietuviškąją dailės mokyklą, tarp kartų užsimezgsų dialogą, kuriame būta ir šio tokio prieštaravimo. Tradicijos ramstis laikėsi ant pripažintų vyresniosios kartos menininkų pečių – brandžiūs, klasikinio sukirpimo, universaliai atpažįstamos jų kūrybos manieros: nuo tautiniam atgimimui įtakos turėjusio XIX amžiaus romantizmo iki saloninio portreto žanro plėtojimo. Tuo tarpu naujai besiburiančios jaunesnieji dailininkai – kaip antai grupė „Ars“ – savojoje kūryboje išigudrino moderniai derinti liaudies tradicijų motyvus ir ekspresionistinę tapybos manierą. Kiek ironiška, kad Laikinojoje sostinėje verdant išties intensyviai dailės gyvenimui, studijas Meno mokykloje baigęs Petras Aleksandravičius ne iš karto pasineria į aktyvaus kūrybinio gyvenimo sūkurį. Ketvirtojo dešimtmečio antroje pusėje jis mokytojauja Šiauliuose, kur kas savaitę turi trisdešimt dėstomų piešimo pamokų ir tris auklėjimo pamokas. Sunku pasakyti, kokią psichologinę įtaką jaunam, studijas ką tik baigusiam menininkui padarė toks posūkis jo biografijoje, tačiau galima numanyti, jog pedagoginis darbas išties daug davė jam ir kaip menininkui, vėliau pasukusiam portretisto keliu, galiausiai apdovanojusiu jį profesine sėkme ir pripažinimu.

Kai kalbame apie XX amžiaus antrosios pusės lietuvių menininkus pasaulyje, paprastai turime omenyje išeiviją. Jau vien ko vertos egzodo literatūros studijos. Imdami šią susiklosčiusią tradiciją domėn, turime galimybę dar kartą atsigręžti į nacionalinio pasakojimo ir jo pristatymo pasauliui reikšmę, kuri skirtingos visuomenės kuria ir plėtoja savaip. XX amžiaus Lietuvos valstybingumo istorija yra sudėtinga, kupina prieštarų ir įtampų, tad nenuostabu, jog ir ją perteikiant dabarties šviesoje kartkartėmis atsiranda skirtingų vertinimų. Konferencijoje Marijampolėje kalbant apie menininką, kilusį iš Sūduvos krašto, svarbu pažvelgti istorinei tiesai į akis ir atrasti, visų pirma, mums patiems rūpimus menininko gyvenimą ir kūrybą apibūdinančius atskaitos taškus.

1940 metais Petras Aleksandravičius persikelia į Vilnių, kur dar karo laikotarpiu dėsto Vilniaus dailės akademijoje, vėliau tapusioje Vilniaus dailės institutu, o galiausiai, 1951-aisiais, Lietuvos dailės institutu. Nuo 1946-ųjų – profesorius, 1951–1977 metais dirba Piešimo katedros vedėju⁹. Lemtinguoju karo laikotarpiu būsimajame Vilniaus dailės institute susiburia dailininkų ir pedagogų kolektyvas, leidęs ne tik išgyventi dramatišką karo ir visuomeninių lūžių patirtį, bet ir tęsti dar nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu plėtotas Lietuvos dailės tradicijas, – mat čia dėstė ir tokie žymūs tarpukario Kauno menininkai kaip Juozas Mikėnas, Justinas Vienožinskis, Antanas Gudaitis. Galbūt šio kone egzistencinio Lietuvos dailės tradicijų tautos rūpesčio skatinamas Petras Aleksandravičius atšiauriomis karo metų sąlygomis sukuria dailininkų Viktoro Vizgirdos, Jono Kuzminskio, Justino Vienožinskio skulptūrinius portretus (1943, 1941, 1942). Iki 1950-ųjų skulptorius, nepamiršdamas tarpukariu įgautą

Petras ALEKSANDRAVIČIUS. Rašytoja Žemaitė. 1950–1954. Varis, galvanoplastika. 95 × 62 × 135 cm. Lietuvos nacionalinis dailės muziejus. Fotografavo Antanas LUKŠĖNAS

literatūros studijų įgūdžių, sukuria ir pirmąjį reikšmingą monumentalųjį portretą – rašytojos Žemaitės skulptūrą, kurią vėliau įsigijo Maskvos Tretjakovo galerija. 1970-aisiais architektams Nasvyčiams tuometiniame Lenino prospekte suprojektavus skvero aplinką, Petras Aleksandravičius sukuria ir miesto viešajai erdvei skirtą rašytojos skulptūrą, kurią ir dabar vilniečiai kasdien mato eidami pro Žemaitės skvera Gedimino prospekte.

Menotyrininkas Jonas Umbrasas monografijoje rašo: „Skirtingai nuo kamerinių-psichologinių portretų, kurių betarpiškai stebint portretuojamąjį, monumentaliosios plastikos, ypač istorinių statuarinės ar biusto formos portretų kūrimo procesas žymiai sudėtingesnis. Jis susideda iš įvairių fazių: literatūrinės ir ikonografinės medžiagos kaupimas, pieštų ir plastinių eskizų komponavimas ir galiausiai – numatyto dydžio skulptūros nulipdymas ir jos perkėlimas (liedzinimas ar iškalimas) į patvarią medžiagą: bronzą, granitą, marmurą ar medį. Kiekviena tų fazių – tai nuolatiniai ieškojimai, kūrinio idėjos, jos plastinio vaizdo ryškinimas bei tobulinimas. Jie tęsiasi mėnesius, metus, neretai ir ilgesnį laikotarpį“¹⁰. Kita vertus, lyrinis psichologinis skulptūrinio portreto tipas, ypač charakteringas Petro Aleksandravičiaus kūrybai, taip pat neretai atskleidžia ne tik dailininko meistrybę dekoratyvinės plastikos srityje, bet ir lietuviškai skulptūrai artimą lyrinę vaizdavimo tradiciją, portrete perteikiančią vidinį portretuojamojo sukaupumą, jo brandų santykį su supančia tikrove. Petro Aleksandravičiaus portretuose – stilizuoti rašytojų, dailininkų, teatro, akademikų ir kitų visuomenės veikėjų charakteriai. Tono gipso, bronzos ar granito medžiagoje atsispaudęs menininko kruopštumas liudija ir prisilietimą prie kiekvieno iš jų gyvenimo ir kūrybos pasaulio. Žvelgiant iš istorinės perspektyvos, skulptorius tarytum lieka antrame plane, savuoju gyvenimu ir kūryba ne tik išreikšdamas kasdieniu rūpesčiu puoselėjamą pagarbą visuomenės autoritetams, tačiau ir juos formuojančioms vertybėms, artimoms menininko estetiniams idealams, jo pasaulėžiūrai, jo santykiui su pasauliu.

Be jau minėtųjų, Petras Aleksandravičius sukūrė skulptūrinius operos solisto Kipro Petrausko, poeto Eduardo Mieželaičio, teatro režisieriaus Juozo Miltinio, skulptoriaus Juozo Kėdainio, rašytojo Balio Sruogos, akademiko Jono Kriščiūno, kompozitoriaus Juozo Naujalio ir kitų portretus. Mums, pakiliai nusiteikusiems konferencijos dalyviams, rugsėjo pabaigoje įvertinantiems Rygiškių Jono gimnaziją baigusio menininko palikimą, ypatingai reikšmingas 1976 metais skulptoriaus sukurtas iš mūsų krašto kilusio Vinco Mykolaičio-Putino, skulptoriui svarbaus jaunystės laikų autoriteto, portretas. Ir, žinoma, 1992-aisiais sukurta monumentalioji tautos patriarcho, gimnazijai vardą davusio kalbininko Jono Jablonskio skulptūra. Nors 1957-aisiais Jonui Jablonskiui sukurtą skulptūrą ilgam priglaudė Nacionalinis M.K. Čiurlionio dailės muziejus, nuo 1992-ųjų naująja kalbininkui skirta skulptūra, tarsi vainikuojančia autoriaus kūrybą, su džiaugsmu ir dabar galime gerėtis gimnazijos kiemelyje. O gimnazistams gal smalsu būtų sužinoti, jog anksčiau, 1982-aisiais, Petras Aleksandravičius yra sukūręs ir Jono Jablonskio – gimnazisto portretą, kurį galima lyginti su jam būdinga dekoratyvinės plastikos maniera dar 1939 metais nulipdytu „Berniuko biustu“. Motyvas, atitariantis ir kituose skulptoriaus kūriniuose išreikštą

Petras ALEKSANDRAVIČIUS. Nida. Kopos. 1976. Popierius, akvarelė. 34 × 53 cm. Lietuvos nacionalinis dailės muziejus. Skenavo Irena ALEKSIENĖ

pagarbą vaikystei, motinystei, šiltiems tarpusavio santykiams, idealizuojamai tėviškės traukai, asmenine psichologine branda praturtintai atminčiai. Nepamirškime, žinoma, ir dar keletą itin reikšmingų monumentaliosios skulptūros darbų, ikoniškai įprasminančių menininko kūrybą: Antano Vienuolio paminklo Anykščiuose, paminklinės stelos Laurynui Stuokai-Gucevičiui, paminklo Laurynui Ivinskiui Kuršėnuose.

Dar 1951 metais Petrai Aleksandravičiui paskirta TSRS valstybinė premija, o štai 1996-aisiais skulptorius apdovanotas nepriklausomos Lietuvos valstybiniu apdovanojimu – Gedimino ordino Komandoro kryžiumi. Du retai kada gretinami faktai atskleidžia ir šių laikų kartoms aktualų uždavinį – išmokyti kalbėti apie istorijoje glūdinčius prieštaravimus nepametant iš akių joje glūdinčios vertės ir atsiskleidžiančios prasmės. Kuklų indėlį į šios konferencijos tematiką apibūdinčiau ir kaip pastangą kalbėti apie atspirties taškus, susiejančius mūsų miestą, mūsų kraštą, nacionalinį identitetą ir jo atgarsius pasaulyje tarpkultūrinio dialogo šviesoje. Bendresnių išvadų skubotai daryti nesinori – tai yra nuolatinis kultūros puoselėtojų ir žinios apie ją skleidėjų rūpestis. Džiugu pasidalinti atradimais, kuriuos savuoju santykiu su mūsų kraštu ir pasauliu atskleidžia Petro Aleksandravičiaus kūrybinė biografija.

Tautvydas BAJARKEVIČIUS

¹ Aleksandras INDRIULAITIS. Petras Aleksandravičius // Visuotinė lietuvių enciklopedija, t. I – Vilnius, 2001, p. 310.

² Jonas UMBRASAS. Petras Aleksandravičius. – Vilnius, 1985, p. 6.

³ Ten pat, p. 7.

⁴ Apie laiką ir save. Iš Irenos Kostkevičiūtės užrašyto pokalbio su skulptoriumi Petru Aleksandravičiumi // Kultūros barai. – 1981, Nr. 9, p. 20. Cituojama iš: Jonas UMBRASAS. Min. veik., p. 12–13.

⁵ Stasys BUDRYS. Juozas Mikėnas. – Vilnius, 1961, p. 7.

⁶ Jonas UMBRASAS. Min. veik., p. 8.

⁷ Apie laiką ir save. Iš Irenos Kostkevičiūtės užrašyto pokalbio su skulptoriumi Petru Aleksandravičiumi // Kultūros barai. – 1981, Nr. 9, p. 20. Cituojama iš: Jonas UMBRASAS. Min. veik., p. 8.

⁸ Jonas UMBRASAS. Ten pat.

⁹ Aleksandras INDRIULAITIS. Petras Aleksandravičius // Visuotinė lietuvių enciklopedija, t. I – Vilnius, 2001, p. 310.

¹⁰ Jonas UMBRASAS. Min. veik., p. 24.